

MODERNITET OG EMANCIPATION

“Hvad vil du sige, når jeg begynder med den påstand, at vort køn slet ikke eksisterer endnu?”, skriver hovedpersonen Clara Raphael i Mathilde Fibigers brevroman *Clara Raphael. Tolv breve*, som udkom i december 1850. Pointen er klar: Kvinder findes egentlig ikke. De er kun en skygge af et menneske. Mathilde Fibiger bliver den første forfatter, som ud fra egne erfaringer og med sit eget sprog offentligt kritiserer kvindens rolle i samfundet. Med Grundloven i 1849 oplever middelklassens og overklassens mænd en frisættelse. De får mulighed for at stemme og derudover en række rettigheder som borgere i samfundet. I Fibigers samtid er der altså en stemning af forandring og frigørelse, og det er på ryggen af den bølge, hun skriver sin roman. Men nybruddet og forandringerne er kun for mænd. Først i 1915, 65 år efter Fibigers roman, får kvinderne mulighed for at stemme. Med mange små skridt kæmpes der for, at kvinder kan få lov til at deltage i det offentlige liv side om side med mændene. Det gælder også i litteraturens verden. Romaner om kvinder og deres rolle i samfundet dukker nu op – og for første gang i litteraturhistorien får vi en hel generation af kvindelige forfattere.

I Mathilde Fibigers samtid bliver middelklassens og overklassens mænd og kvinder af natur opfattet som forskellige. Mændene er ude i verden. Det er dem, der tager del i det offentlige liv og tjener pengene. Kvinder forventes derimod at tage sig af det nære og huslige i hjemmet. De opdrages gennem deres opvækst til rollen som hustru i ægteskabet. Det er svært for kvinderne at udleve egne behov, da de skal leve op til en lang række faste normer og værdier. Mathilde Fibiger peger på en særlig problematik, som

HJEMMET

I 1800-tallet er hjemmet kvindens domæne. Det er på sin vis hendes arbejdsplads. Selvom der ofte er ansat en hushjælp i middel- eller overklassen til at hjælpe med nogle af de praktiske pligter, så er der stadig rigeligt at tage sig til. Tøjet skal vaskes i hånden, huset skal gøres rent, der skal bages osv. Det at handle ind, som i dag er simpelt, tager lang tid, fordi der er mange

steder, tingene skal købes, og meget kan kun holde sig kort tid i spisekammeret, så frugter og grøntsager skal syltes, for at det kan holde sig over vinteren. Der er ikke plads til at have et arbejde uden for hjemmet, og derfor er kvinderne også økonomisk fuldkommen afhængige af deres mand. De er bundet til hjemmets fire vægge.

Anna Kirstine Ancher: *Ung pige ved sit arbejde*, 1901 (57 x 50 cm)

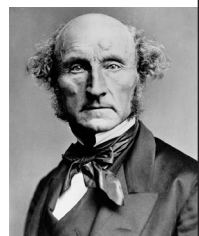
FILOSOFFEN JOHN STUART MILL (1806-1873)

“Alle kvinder opdrages fra den tidligste barndom af i den tro, at idealet for deres karakter er ganske modsat idealet for manden; de afrettes til ikke at have nogen vilje, til ikke at aflægge sig selv alene til regnskab, men til at underkaste sig, og til at aflægge andre regnskab.” (John Stuart Mill: *Kvindernes underkuelse*, 1869)

John Stuart Mill er en britisk filosof. I 1869 udgiver han *The Subjection of Women*, som Georg Brandes oversætter til dansk i 1870 med titlen *Kvindernes underkuelse*. Mill taler for emancipation af kvinder.

Han beskriver kvinders underkuelse i ægteskabet, og hvordan de er mandens ejendom. Han mener, at kvinder bliver set på som slaver, der kun besidder ganske få rettigheder.

Mill taler for, at kvinder slippes fri fra ægteskabets slaveri ved at opnå rettigheder, der svarer til mandens: økonomiske rettigheder (råderet over egen formue), ret til beskæftigelse og ret til at stemme. Mill mener, at rettighederne vil give kvinderne en oplevelse af personlig værdighed og mulighed for at følge deres evner og drømme – og derigennem opnå lykke.

Christian
Krohg: *Albertine
i politilægens
venteværelse*, 1887
(211 x 326 cm)

bliver helt central for moderniteten: Kvindernes emancipation. Emancipation betyder selvstændighed og frigørelse fra undertrykkelse. Spørgsmålet er, hvilke muligheder kvinder har for emancipation, når de hverken har mulighed for at uddanne sig eller for at stemme? Og når gifte kvinder først i 1880 kan råde over deres egne penge?

I *Clara Raphael* ender Clara med helt at forkaste ægteskabet. Det hæmmer nemlig kvinden og begrænser hendes mulighed for at uddanne sig og tage styring over sit liv. Alternativet til ægteskabet bliver for Clara at afvise manden og vende sig mod troen. I Mathilde Fibigers samtid var der ikke en politisk bevægelse eller et politisk parti, hvor hun kunne kæmpe sin kamp, for eksempel blev Dansk Kvindesamfund først dannet i 1871. Derfor bliver det religiøse det eneste mulige alternativ til ægteskabet. Clara Raphael giver tidens mange kvindelige læsere mulighed for at identificere sig med en figur, der selvstændigt udvikler sig. Kvinder skal løsrives fra opdragelsens "åndelige snøreliv" og selv tage hånd om vigtige beslutninger i deres liv. Romanen skaber et voldsomt røre i de finere kulturelle kredse, fordi den kun 20-årige forfatter tydeligt tematiserer ulighed mellem kønnene og argumenterer for kvindernes frigørelse. Mathilde Fibiger står meget alene i sin samtid. Men i 1870-1880'erne sker der noget. Litteraturen begynder for alvor at tage kvinders emancipation op i skildringer af ægteskabet. Både hos mandlige og kvindelige forfattere møder vi kvinder, der er ofre for de

strenge kønsroller, men også kvinder der tør gøre oprør. Hos dem bliver alternativet ikke religionen, men et forsøg på at frigøre sig fra manden og ægteskabet.

SÆDELIGHEDSFEJDEN

I 1880'erne begynder litteraturen for alvor at sætte problemer under debat, og tidens hotte samfundsdiskussioner finder sted på teateret og i samtidens romaner. Der skrives om skilsmisser og seksualnormer. De litterære værker sætter gang i en debat om tabuiserede emner som seksuel frihed og dydighed – eller sædelighed, som det hed dengang. Er det f.eks. i orden, at unge mænd får seksuelle erfaringer inden ægteskabet og går til prostituerede, efter de er gift, samtidig med at det forventes af kvinderne, at de holder sig til dydens smalle sti og venter med deres seksuelle debut til bryllupsnatten?

Denne diskussion skaber splittelse i kredsen omkring Brandes og bliver kendt som *sædelighedsfejden*. Der er enighed om det uretfærdige i, at der findes forskellige normer for mænd og kvinder, men ikke i løsningen. Mens Brandes forestiller sig mere seksuel frihed for de unge kvinder, kritiserer andre forfattere og Dansk Kvindesamfund de unge mænds slappe kønsmoral. Sædelighedsfejden viser os, at litteraturen spiller en afgørende rolle i vores fælles sociale og moralske liv. I moderniteten vil litteraturen forandre verden, og derfor bliver det private også et offentligt anliggende. Tidens forfattere bliver inspireret af tankerne om emancipation. De forholder sig aktivt til samfundsdebatten og skriver ofte på baggrund af deres eget liv.

ET KVINDEOPRØR

I sin debutroman *Constance Ring* (1885) skildrer Amalie Skram, hvordan den kvindelige hovedperson Constance Ring løsriver sig fra et ægteskab, hvor hendes mand både begår overgreb mod hende og er utro. Hun kæmper for sin emancipation, men ender med at begå selvmord. Også i andre af det moderne gennembruds forfatterskaber finder vi tragiske skildringer, hvor fortællerne giver læseren sympati med de undertrykte kvindeskæbner. De skildres som ofre for samfundets forventninger til kvindens rolle i ægteskabet. Det er altså samfundets forventninger til kvinden, den er gal med. Ikke kvinderne. I Olivia Levisons novelle "Støv" (1885) skildres tidens kønsroller med bidsk sarkasme. Kvinden er fanget i et uendeligt arbejde med afstøvning i hjemmet, mens mandens liv er udadvendt og fyldt med forandring og dynamik. Budskabet er tydeligt. Levison vil befri kvinderne fra deres hjemlige fængsel og lukke dem ud i samfundslivet.

I litteraturen dukker nu også frigjorte kvinder op, som gør op med ægteskabets rammer og tvang. De lever et liv efter modernitetens ideal: De

sætter selv deres værdier og lader sig ikke indordne under samfundets forventninger, men tør netop bryde dem. Her er kvinderne ikke ofre, men selvstændige individer. De har grebet friheden. Det betyder ikke, at deres liv nødvendigvis er let, for samfundet er stadig en forhindring for at kunne leve frit og selvstændigt.

I Henrik Ibsens (1828-1906) verdensberømte drama *Et dukkehjem* (1879) udvikler hovedpersonen Nora sig fra hustru til selvstændigt individ. I begyndelsen af stykket fremstilles hun som livsglad og dansende – men også som naiv og ureflekteret. Hun kender ikke til den virkelige verdens udfordringer og er fanget i samtidens kønsroller. Hun er en pyntegenstand i et dukkehjem. Undervejs bliver hun bevidst om kønsrollerne og den store ulighed i ægteskabet. Stykket ender med, at Nora forlader mand, børn og hjem for at finde sig selv. Hendes mand står måbende tilbage og forstår ikke hendes tanker og handlinger.

Hos Ibsen møder publikum karakterer fra borgerkabet, de kan identificere sig med. Det er formidlet realistisk af skuespillere, der lever sig ind i rollerne og udtrykker genkendelige følelser. Selve grundkonflikten mellem individets udfoldelsesmuligheder og samfundets normer er karakteristisk for moderniteten. Med Ibsen og andre af det moderne gennembruds forfattere kan man bruge litteraturen til at blive klogere på at leve i et samfund præget af konstant forandring. Men vejen til anerkendelse er lang for kvindelige forfattere som Mathilde Fibiger, Amalie Skram og Olivia Levison.

Mød modernitetens stemmer i teksterne
Mathilde Fibiger (1851): uddrag af *Clara Raphael. Tolv breve*, Olivia Levison (1885):
"Støv", Amalie Skram (1885): uddrag
af *Constance Ring* og Marie Bregendahl
(1902): uddrag af "Ved Lars Skrædders
Sygeseng". Du kan også fordybe dig yder-
ligere ved selv at læse værket af Henrik
Ibsen (1879): *Et Dukkehjem*. Arbejd videre
med perspektiverne i kapitlet gennem
opgaverne på Daneklærerforeningens
Forlags hjemmeside.